

МИХАИЛ САДОВЯНУ СЪДЪТ НА СИРОМАСИТЕ

Превод от румънски: Гергана Стратиева, 1980

chitanka.info

Измъкна се от рунтавия си кожух, с който седеше върху процепа на една кола, и се приближи до светлината на огъня. Беше грамаден човек и като вървеше, се поклащаше.

По бавната му и малко разкратена походка можеше да се познае, че е овчар. Ала то се виждаше и по гуглата, по калпака му от цял овен, и по широкия и излъскан кемер, и най-вече по ризата, затвърдяла от пране в цвик. Държеше дълга гега и я беше хванал високо. Малките му очи едва се виждаха под челото и изпод веждите, надвиснали като стрехи. Дългите му къдрави коси бяха намазани с масло, а брадата му сякаш беше бръсната с коса за косене.

— Слушах всичко, каквото разправяхте, а хубави истории разправяте. А сега искам да чуя и онуй, дето се е случило с тоя висок и сух стопанин — каза той с дебел глас.

По думите, с които се обърна към комита, се познаваше, че е човек от планинските пуцинаци.

Не бяхме го и забелязали дотогава. Ала той беше седял там при нас и беше мълчал. Беше мълчал и си беше пил виното. И чак сега беше му се доцяло да се разговори и развесели. С лявата си ръка запрати пръстеното канче над пламъците на огъня. Чух как то профуча в мрака, строши се върху купчината счупени грънци и завърши живота си.

— Туй канче няма да види вече вино — рече пак овчарят, като се усмихваше горчиво. — С него ще се срещнем пак, когато и аз стана пръст. А пък вие, дето не ме познавате, да знаете, че аз не съм от много далече, аз съм от тъдява, от Раръу. Там имам мандра с още неколцина другари, имам колиби, пълни с качета със сирене и кисело мляко, и други колиби с черги и кожуси. А името ми е Костандин Моцок. Ако някой иска да знае, мога да му кажа, че отивам в едно село край Сирет, да видя дали е останал жив някой от нашите, дали е още жива сестра ми, която не съм виждал от младини. Ако е умряла, ще се върна да тъжа при овцете и другарите си горе, на върха на планината, дето вятърът никога не спира, както и мислите на човека. Смях ме е сега, защото се сетих за един приятел, който ми поръча, ако мина през Анкуциния хан, да пийна канче вино, да пийна две, да пия, дорде ми се замае главата, ала да не казвам никому какво му се е случило едно време по тия места. Разправи ми той колко много е патил. Пък аз, като

изпих толкова вино с такова канче, едва мога да си спомня за такава случка.

— Каква случка? — попита по навик комит Йоница.

— Една случка, добри човече, станала с един човек, който ми е като брат. Хей, свирачи, я ми пригласяйте с цигулките, да изпея юнашката песен за Василе Велики, разбойника, и после, ако тези люде искат, ще ви разправа, ако не щат, ще си мълча. — И запя носово с тъничък глас, който съвсем не подходдаше на едрата му снага:

*Младият и як юнак
тръгва нощем без кривак,
без силях и без пищови,
но с ръце за бой готови.*

Идваше ми да се разсмея, като го слушах как пее тъничко, и ми беше весело, защото не ми са противни пийналите хора. Той спря, ухили се, ала сякаш повече заядливо, отколкото добродушно.

— Сега гарваните^[1] да млъкнат — каза той пак дебело и високо — и да скрият цигулките под крилете си. Искам да ви разкажа, ако ви се слуша, историята, за която ви споменах, и ако не ви хареса, Костандин да не ми е името.

Погледна към черната сянка на хана и лицето му помръкна; нагласи гегата под мишницата си, подпря се на нея, както правят овчарите, после се обърна към нас, изгледа ни, без да ни вижда, защото погледът му изведнъж беше потънал в онова далечно време.

От всички ни само комит Йоница го гледаше някак нетърпеливо и презрително, гледай ти, един обикновен човек от простолюдието да го прекъсне току-така, когато той имаше да разправа важни неща.

Ала овчарят не познаваше тези тънкости в разговора между хората и не се засрами.

— Какво исках да кажа? — запита ни той, усмихнат унесено. — Та туй, дете искам да ви кажа, по-добре щеше да бъде да ви го изсвирия с кавала, ама няма как. Затова ще трябва да разправам, колкото умея. Този мой приятел живееше в село Фйербинци край Сирет. По него време господар на земята там беше един богат чокоин, казваха го Ръдукан Къоравия. Вдовец беше и позастарял, ама сегиз-тогиз му се

прищяваше някоя от жените на селяните, за което ние се смеехме и си правехме шеги. Ала бедата дойде и до главата на този наш приятел и вече не му беше до шега. Научил от други жени, уж добро да му сторят де, че чокоинът повикал в дома си неговата Илинка.

— Как може такава нещо? — подскочил той.

— Може, може! Отгоре на туй се върна у дома ти и с нова шамия, алена като мак.

Тогава моят приятел усетил, че го хваща бяс; оставил натоварената шейна с пълните чували на пътя пред механата, захвърлил камшика върху рогата на воловете и измъкнал изпод чергата една брадвичка. Кървава мъгла замрежила очите му; затичал се в къщи и блъснал с рамо вратата. Нахвърлил се върху жена си и креснал:

— Къде си ходила? Казвай къде си ходила, че сега ще те насека с брадвата!

— Никъде не съм ходила бе, човече! Какво има? Полудял ли си?

— Казвай къде си ходила, че ще те заколя! Къде е алената шамия?

— Каква шамия? Ти, мъжо, трябва да си се напил, заспал си в колата и си сънувал!

Викал той, кряскал, тя се бранела от него като от дявола, махала с ръце, ама устата ѝ не спирала. Хванал я той за плитките, блъскал главата ѝ в ръба на огнището, ала не могъл да изкопчи нищо от нея.

— Убий ме, заколи ме, не съм виновна в нищо!

Заболели го ръцете моя приятел и я оставил. Гледал я, като плаче, и му дожаляло.

— Ох, Илинко — рекъл, — тежко и горко на клетия ни живот! Само четири години има, откак сме се взели. Когато се венчахме, цъфнаха зарзалите в нашия дом, а сега цветът им окапа и моето сърце изстина. Защото те обичах и мислех, че си ми вярна, а виждам, че горко съм се мамил.

Жена му се заклела в живота си и в гроба на майка си, че хабер няма за какво става дума. Изтрила разкървавената си уста и го целунала. Успокоила го и го изпратила да види какво става с шейната и воловете. А щом той отишъл при шейната и воловете, тя завързала на главата си алената шамия и през градинката влязла в една тясна уличка и оттам — право при чокоина.

Мъжът ѝ закарал шейната и изсипал чувалите в хамбара, после отишъл в дома на чокоина да го запише сметководителят в тефтера. Вместо сметководителя на чардака излязъл чокоинът. Повикал го с пръст ей така и се подсмивал злобно.

— Я ела насам, стопанино.

— А че да дойда. Какво ще заповядаш, господарю?

— Слушай, проклетнико, какво искаш ти от жена си, че я биеш и мъчиш?

Моят приятел не могъл да се сети за какво става дума.

— Нищо не искам, господарю, и не разбирам откъде знае твоя милост тая работа и защо се месиш в нашия живот.

Неизрекъл още приказката си и Ръдукан Къоравия го плеснал през устата. Приятелят ми замижал и не разбрал какво става, ала като си отворил очите, видял на един от прозорците Илинка с алената шамия и тогава разбрал. Развикал се той, побеснял, идвало му да се убие, да се хвърли в кладенеца, ала нямало кога. Чокоинът измъкнал иззад вратата на трема бича си и го зашибал здравата по шията, по очите, сякаш с огън го жулел. Свивал се той на една страна, свивал се на друга, задавен от кръв, извърнал се и се втурнал надолу по стълбата да се отърве от боя и да побегне. Ама долу го хванали чокойските аргати. Размахал той юмруци, измъкнал се от ръцете им и с рев връхлетял връз чокоина. Ръдукан Къоравия го шибнал пак с гърбача, замигал и се засмял със здравето си око.

— Дръжте го, момчета — рекъл, — че е побеснял. Щеше да убие жена си.

Скочили аргатите и го хванали. Били го още, дордето се уморили, после го пуснали.

Лежал този мой приятел три дена, скърцал със зъби и една нощ се дигнал и прескочил оградата на чокоина, да си дири жената. Дебнал той край стаите на слугите и като я видял, хвърлил се отгоре ѝ с рев, без малко да пререже с нокти гръкляна ѝ. Чул чокоинът виковете и излязъл с ханджара си. И нали си е господарска къщата, кипнал Ръдукан Къоравия от тая дързост на моя приятел и заповядал на аргатите да го хванат и да го наложат, както му се пада за постъпката. Първо му вързали ръцете отзад, запушили му устата да не вика, заврели му главата в плета и пръчките стиснали врата му. Тъй го

оставили нея нощ. Поръфали го кучетата оттук-оттам, похапал го на ранина и богоявленският студ. Чудя се как не е умрял.

Когато се съмнало и чокоинът Ръдукан видял, че моят приятел гледа все тъй на кръв, заповядал да го подкарат с камшици и да го заведат долу, на воденицата. Там слугите на чокоина го събули, запретнали му беневреците до колене и го накарали да нагази до глезени в яза да го поубоде и ледът, та да не смее повече да вдига глас и ръка срещу чокоин.

Много имало още да пати този мой приятел, докато се изпълнят всичките казни, каквито имаше тогава в чокойските домове. Оставили го в една колиба до огъня да се стопли. За да не избяга, турили му на краката букаи и ги заключили с кофар, тежък една ока. После посипали огъня със счукани люти чушки и колибата се изпълнила с лют дим. Кашлял той, плюл кръв... ама и туй преживял. Не го оставил тогава господ да загине, ами да се мъчи на таз земя като в пъклото.

Тази случка, добри хора, е станала преди трийсет години. И тоз мой приятел не влязъл тогава в гроба, което щяло да бъде по-добре за него, ами лежал сакат до едно време и скърцал със зъби от мъка, а щом се вдигнал, избягал от селото. Минал Молдова, после Бистрица и се изкачил високо в планината, към Раръу.

Стоял там под боровете, гледал втренчено като побъркан и все патилата си виждал. В пламъци и кръв ги виждал той и сякаш железни нокти дерели сърцето му. Пъшкал и се гърчел и не можел да измисли нищо. Станал ратай на овчарите и много години им работил, докато се сдобил и той с овци и овни и свикнал с живота в ония пущинаци.

Една вечер през пролетта този мой приятел чул Василе Велики да пее под клонака в края на гората тази песен, дете аз ви я изпях. Когато дошъл до колибата му, моят приятел мигом разбрал, че и тоз човек е избягал от хората и е хванал пущинаците. Видял го, че е силен и горд, че гледа изпод вежди, и го посрещнал радостно, защото харесал песента му. Още повече се зарадвал, като чул, че името му е Василе, тъй като целият онзи край знаеше името му и всички в долината се бояха от него. По него време Василе Велики вършеше обири по бродовете и пътищата и беше голям разбойник.

— Заповядай, бай Василе, край моя огън — рекъл нашият приятел. — Чувал съм за тебе и ми е драго да ми бъдеш гост. Ще те нагостя с каквото дал бог. И на коня ти ще дам хубаво сено, и за тебе

ще намеря едно халище, да ти направя постелята мека, добре да си починеш тази нощ.

Разбойникът се зарадвал, влязъл в колибата и скоро те станали добри приятели. Разправил му Василе всичко за себе си. И моят приятел разправил на разбойника какво изпатил от жена си и от чокоина. Като чул, Василе Велики кипнал, грабнал калпака от главата си и го тръснал в земята.

— След като ми разправи тази случка — рекъл, — ти не можеш да ми бъдеш вече приятел, защото имаш заешко сърце и си страхливец!

— Какво можех да сторя, бай Василе? — попитал горкият човек.

— Ами че аз мога да те науча бе, момче, какво е трябвало да сториш!

Тъй му рекъл. И докато се черпели с ракия от боровинки край огъня в колибата, научил го на добри неща.

— Слушай, момко — рекъл разбойникът, — ти трябва да знаеш, че от жена вярност не можеш да очакваш. Откакто станах разбойник, аз се научих да виждам в душата ѝ. И зарад една такава като твоята мене потеря ме стреля в левия крак, та и сега, нали виждаш, кривя на една страна, като стъпвам. Такава е направил господ жената — коварна като реката и нетрайна като цветята, — затова аз я псувам и ѝ прощавам. Ала не забравям да ударя оня, който не ме е пожалил и ме е мъчил. Направи и ти тъй, за да не пукнеш от отровата, дето се е насъбрала в тебе.

— Тъй е, много отрова се е насъбрала в мене! — провикнал се този мой приятел. — Роб ще ти стана, бай Василе, само ме научи как да си отмъстя!

Докато разказваше, овчарят се бе разгорещил. Клатеше глава и махаше с ръце в руменината на огъня. Гласът му се беше променил и оживил. Сега говореше твърде високо, ала така, като че ли беше сам. При все това комит Йоница, както и другите, го слушаше внимателно и не изглеждаше вече докачен.

— И както ви казвам — продължи високо Костандин Моцок, — Василе Велики научил моя приятел.

— Повери — рекъл — овцете си за една неделя на другарите си. Повери кемера и кучетата си на кехаите. Вземи със себе си само един кон и две буци прясно сирене, да имаме за ядене. Ще слезем двамата на коне до река Бистрица и по-нататък до река Сирет като двама почтени търговци. Да видя и аз селото, дето се е случило туй, което ми разправи.

Като чул моят приятел разбойника да говори тъй и да се смее, усетил, че сърцето му се разтреперило от голяма мъка и от голяма надежда.

Поверил той на другарите си стоката, оставил високата планина и боровете, студените извори и поляните, яхнал коня и слязъл заедно с разбойника в полето сред хората.

Колкото за познаване — никой не ги познавал. Пътували си те като хрисими търговци, яли прясно сирене със сух хляб, пили вода от гераните, минали Сирет и стигнали до село Фйербинци. И сутринта, четвъртък било, пък било и празник, Възнесение господне, влезли в село и се запътили към черквата. Хората тъкмо излизали след светата служба.

Тогава моят приятел познал между селяните Ръдукан Къоравия. Усетил, като че някакъв звяр се надига в него, ала се въздържал. Само рекъл:

— Бачо Василе, ей този е моят господар, дето не ме пожали.

— Този ли е? — рекъл разбойникът. — Много добре!

И като се изправил на стремената, извикал строго:

— Я стойте, добри хора!

Хората се спрели.

— Хора християни — викнал Василе Велики, — стойте си мирно и спокойно, че с вас нямам какво да дяля. И да знаете, че аз съм Василе Велики, разбойникът. Чували сте името ми и делата ми знаете. Имаме си пищови и от никого не се боим. Пък има и още други, дето пазят наблизо.

Хората засушукали и се отдръпнали покорно настрана. А чокоинът измъкнал брадата си от яката на джубето и я навирил, ала като познал моя приятел, здравето му око се опулило от страх.

— Дойдохме — рекъл разбойникът — да съдим по стария обичай. Че до Страшния съд, съда господен, нито болярски, нито княжески съд ще ни чуе, затуй сами, с нашите си ръце ще съдим. За

жената, светли болярино, ти прощаваме, ала дето сме търпели студа с глава в плета и с нозе в леда на яза, дето си ни държал с букаи на нозете на дима на лютите чушки, та душата си изхрачихме, дето си ни бил с гърбач и ноктите си ни изтръгвал, задето отрови живота ни и задето за всичко сме си спомняли всеки ден и мира и утеха не сме намирали, дошли сме, чокоино, да ти платим!

Като разбрал какво го чака, Ръдукан Къоравия ококорил здравото си око, викнал към народа и към слугите си, помъчил се да избяга настрани, напред, ала разбойникът и моят приятел му преградили пътя с конете си и го повалили. После скочили от конете и го намушкали с ножовете си. Моят приятел стоял, докато кръвта на чокоина изтекла в праха. Когато спрял да стене и издъхнал, той го бутнал с крак и го обърнал по гръб с отвореното око към небето. И никой от хората не казал нищо; всички стояли изплашени и гледали този праведен съд.

Тъй направил. После оставили до умрелия една кесия с осем жълтици, колкото имали, за църквата. Пък било едно хубаво, слънчево пролетно време! И се метнали пак на конете си, излезли от селото и поели по тайни пътеки, докато стигнали пак високо сред зелените гори.

Като свърши разказа си, овчарят въздъхна дълбоко, сякаш искаше да излее в огъня мъката, която все още беше в него. Изглежда ни мрачно и се засмя горчиво, като видя, че мълчим. Сетне се отдръпна настрана в рунтавия си кожух и пак се затвори в себе си, тъжен както преди, безрадостен и мрачен, като планинските мъгли.

1928 г.

[1] Така румънците наричат на подбив циганите. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.